

Elvan

IVETA MERGLOVÁ: *EMA ELVAN*

Iveta Merglová könyve, az *Emá elvan* felnőtt képeskönyv. Merőben szokatlan műfaj ez itthon. Minthogy teljességgel nélkülözi a szöveget, nem nevezhető képregénynek, de témájánál fogva gyerekkönyvnek sem tekinthető, annál viszont sokkal közérthetőbb, hogy a klasszikus művészkönyv kategóriájába soroljuk. Az angolszász szakirodalomban leginkább a „szöveg nélküli képeskönyv” (*wordless picturebook*) terminus elfogadott arra a könyvtípusra, amely tisztán képek sorával mesél el egy történetet vagy jár körbe egy témát. Kissé érzékletesebben szokás „csendes könyvnek” (*silent book*) is nevezni a szöveget mellőző képeskönyveket. Ezen a címen hirdetik meg 2014 óta az olaszországi Mulazzo városában a *Silent Book Contest* nemzetközi versenyét. Bár korai, 19. századi példái jellemzően olvasni nem tudó kisgyermekeknek szánt képes történetek voltak, az ezredfordulóra a szöveg nélküli képeskönyv a művészi grafika egyik legvirágzóbb ágává vált, rég túllépve a gyerekkönyv szűkre szabott kategóriáján. [Vö. Sandra L. Beckett: *Crossover Picturebooks. A Genre for All Ages*] A műfaj legfőbb jellemzője a könyvforma [ez különbözteti meg például a középkori falképciklusoktól], ami megteremti a vizuális narratíva balról jobbra olvasott, a lapozás során, lineárisan kibontakozó dramaturgiai keretét, és megszabja a képkalkotás nyomdai-technikai korlátait [papír hordozó, nyomdai festék, kötött lapméret]. E játéktéren belül a rajzoló teljes stílári és gondolati szabadságot élvezve saját képi világot építhet. Munkája valahol a klasszikus illusztrátor, képregényrajzoló és az animációsfilm-tervező között helyezhető el, a karakter- és környezetformálásban, jelenetezésben sokban rokon gondolkodásmódot igényel, ám mégis önálló, vizuális történetmesélést feltételez.

Magyarországon nem teljesen ismeretlen a szöveg nélküli képeskönyvek típusa. Nemzetközileg is releváns úttörői közé tartozik a Csimota Kiadó 2006 óta megjelenő *Design-könyv* sorozata, amely egy-egy klasszikus mesét 5 különböző grafikus szöveg nélküli képeskönyvével dolgozott fel. Maros Krisztina és Máray Mariann könyvtervei a rangos mulazzói verseny finalistái között végeztek. [A 2017-es finalista Magyarországon megjelent: Maros Krisztina: *Milyen színű a boldogság?*, Pozsonyi Pagony, 2018; Máray Mariann *While you are asleep* című, 2019-ben elismert könyve itthon még nem talált kiadóra.] Rofusz Kinga *Otthon* című, többszörösen díjazott kötete [Vivandra, 2018] pedig már a hazai, jellemzően szövegközpontú közönség számára tette elfogadottá e sajátos műfajt. A felnőtt képeskönyvek mezőnyében az Egyesült Államokban élő Banyai István révén a műfaj igazi nemzetközi sztárját tudhatjuk magunkénak, noha könyvei itthon csak egy szűk kör számára ismertek. [Istvan Banyai: *Zoom*, Viking, 1995; magyar kiadása: PíntxBudavár, 2005.]

Merglová kötetének legfőbb nívuma hazai vonatkozásban az, hogy felnőtt közönségnek szánt képeskönyv. Hasonlóakkal idehaza leginkább az alternatív művészkönyvek és funzine-ek világában találkozunk, így például az Új Symposion kiadványai között. [Pl. Kárpáti Tibor: *NYC*, Új Symposion, 2019.] Az *Emá elvan* témája egy harmincas szingli élete. A könyv változó méretű, lineárisan olvasható képkockáiban kibontakozó elbeszélésében leginkább a képregénnyel rokon, de annak szöveg nélküli válfajával

[*wordless novel*], aminek korai példái a húszas évek agitációs fametszetes könyvekig visszavezethetőek [pl. Frans Masereel], az 1990-as évektől pedig olyan klasszikusok léptek színre, mint Thomas Ott vagy Shaun Tan. Merglová kötete inkább a novellával rokon, amely Ema egy hetét bemutatva vázolja egy jellegzetes élethelyzet elhúzódo válságát. Az elbeszélés idejének határozott tagolást és lineáris irányt adnak a hét naptárlapokkal jelzett napjai. [A napok nevei alkotják egyébként a képkönyv egyetlen szöveges összetevőjét. A szavak helye ily módon jellemzően közttes, nem a képben, hanem a képi elbeszéléseket elválasztó mezőben jelölhető meg.] E lineáris temporalitás azonban még inkább kiemeli a voltaképpeni cselekmény hiányát. Ezt a változatlanságot hangsúlyozza a kezdő és zárókép [lakótelepi tömb, száradó ruhák] keretmotívumként való visszatérése is. Iveta Merglová könyvének voltaképpeni témája ugyanis egy jellegzetes létállapot, a főhős életének kétségbeejtően monoton és eseménytelen folyása.

A kötet legfőbb képi vonzereje éppen abban rejlik, hogy az egyhangúság nehezen megfogható, mégis ismerős élethelyzetét hogyan tudja világos közvetlenséggel megidézni. Merglová bájos iróniával szemlélteti Ema hétköznapi nyűglődéseit, pontos látéletét adva a banális női gyötrelmeknek. Ema hullámozó kedélyű hölgy, akinek hangulatai az unalomtól a depresszióig, a passzív szemlélődéstől a hiperaktív fellángolásokig ívelnek. Egyedül él kis lakótelepi garzonjában, se kutyája, se macskája, irodai munkájához az égvilágon semmi köze, s ideje nagy részében testképének javításán munkálkodik, azt remélve, hogy az a párválasztásban is jobb esélyeket teremt számára. Merglová elbeszélésmódja lassan hőmpölygő, az ismétlődő képkockákkal kiválóan érzékeltetve a lassan múló idő kínját. Narratív technikájának legfőbb jellemzője a vizuális repetíció, amivel kiválóan érzékelteti a reménytelen várakozás és unalom alapérzését. A szerdai [különösen búskomor] nap kezdetén például négy képben mutatja be az asztalnál álomba szenderülő lányt, a pénteki nap kezdetén pedig hét – különböző alakú – képkockán [szinte egy egész oldalon] át csak a zuhogó esőt ábrázolja, a szombati másnaposság lassú eszmélését pedig szintén hat, lassan közelítő képkocka idézi meg. Ha Ema mégis olykor aktivitásba kezd, az többnyire a sztereotipizált női tevékenységek köre: bevásárol, takarít vagy edzéssel gyötri testét.

Merglová rajzi stílusa lényegre törő, kissé stilizált, gyakran használ árnyalatlan, dekoratív színfoltokat. Az oldalpárok kompozicionális és színdinamikája messzemenőig összehangolt és átgondolt. Némely kompozíciója a klasszikus festészeti minőséget sem nélkülözi, mint például a medencés jelenetek sora. A környezet rajza néhány tipizált tárgyi elemre redukált. Merglová jelenetei visszatérően kék háttér előtt bontakoznak ki, ami egyúttal e melankolikus életérzés alaphangját is megadja. Ettől csak a baljós, záró képpár fekete-fehér színével tér el. A kötet egészét jellemző búskomor kék alaphangban különös jelentőséget kapnak az élénk színek, így az otthoni kanapé vöröse és a test hússzíne.

A kötet képi világában különösen erőteljes a női test „földközeli” megjelenítése. Ema gyötrelmeinek visszatérő okozója, hogy saját teste sehogy se illeszkedik az ideálisnak vélt női testképhez. Aktivitásának jelentős része arra irányul, hogy a korral természetes módon megereszkedett testét begyömösözlje, visszaidomítsa ebbe a sztereotipizált testideálba. Merglová megragadóan őszinte módon ábrázolja a kitüremkedő hurkákat, a hétköznapi cselekvésekben deformálódott hústömeget, a nem kívánt helyeken bozontot növesztő testrészeket. Ema banális esendő,

izzad, rágja a körmét, szőrös a lába, titokban a fürdőszobátükörrel csókolózik, egy sportos nap után pedig pizzával és tejszínhabbal jutalmazza meg magát, jobb híján porszívóval szívja ki a saját nyakát, eredménytelen párkereső kiruccanása végén pedig tajtrészezen tántorog haza. Minden kis bukása után azonban másnap újrakezdi, mert reménykedik benne, hogy egyszer majd valami (vagy valaki) kilendíti monoton hétköznapi szűrkeségéből.

Túl a kivitelezés átgondolt művészi eszköztárán, e kis könyv esetében maga a megjelenés ténye is figyelemreméltó. Az eredeti, *Ena sa má* címen megjelent mű olyan könyves kultúrában született, amelyben nagyra értékelik a könyvgrafikai művészeteket. A Prágában élő Iveta Merglová tanulmányait a Nyugat-Csehországi Egyetem Ladislav Sutnar Tervező és Művészeti Karán, könyvkultúra és intermédiák szakán végezte. Az egy szingli nő hétköznapijainak jelenetei régóta foglalkoztatták. Könyvalakot a sorozat a pozsonyi művészi könyvösztöndíj támogatásával öltött, amikor a fiatal cseh grafikusnak módjában állt egy rezidenciaprogram keretében hat hónapot a szlovák főváros Nová Cvernovká nevű alkotóházában dolgozni. Nyomtatott formában a könyv közösségi támogatással jelent meg a Pozsonyi Könyvfesztivál [BRaK – Bratislavský knižný festival] kiadásában 2018-ban. Keletkezéstörténete azért is tanulságos, mert jelzi, hogy az efféle réteggigényeket kiszolgáló könyv létrejöttében milyen nagy szerepe van a könyvillusztráció műfaját nagyra értékelő cseh és szlovák kultúrának, a megfelelő művészeti képzésnek, a fiatal alkotókat támogató ösztöndíjrendszernek és a könyvművészetet patronáló civil szférának egyaránt.

A könyv hazai megjelenése a Csirimójó Kiadónak köszönhető, amely 2017-es alapításakor kifejezetten a kortárs cseh és szlovák gyerekkönyvek magyarországi megismertetését tűzte ki célul. Azért tekinthető ez egyfajta misszióknak, mert a cseh gyerekkönyv rég maga mögött tudta a kis vakondot, s ma illusztrációs tekintetben a világ élvonalában van. Prágában és Pozsonyban egyaránt nem a nagy állami kiadók, hanem az elkötelezett értelmiségiekből szerveződő, alternatív kiadók körében születnek meg a nemzetközi sikereket is maguk mögött tudó könyvművészeti alkotások [Běžiliška, Baobab, Egres, Monokel]. Hasonló modellt követ a Csirimójó is, amely fordításai révén határozott irányvonalat képviselve folyamatosan „szoktatja” a hazai közönséget a kortárs könyvművészet alkotásaihoz. Kiadványai közül kiemelkedő jelentőségű a világhírű, cseh származású Peter Sís *A fal* című képeskönyve, amely a szocializmus éráját mutatja be képekben, a világ szerencsésebb felén élő gyerekeknek. A kiadó mindössze pár éves fennállása alatt már nevet szerzett, amit az is jelez, hogy a Magyar Gyermekirodalmi Fórum [HUBBY] tavaly az Év kiadójának választotta. Az *Ena elvan* jól illeszkedik a Csirimójó könyveinek sorába, amennyiben újszerű, szokatlan és minőségi kiadvány. Egyébiránt cseppet sem gondolnám réteggönyvnek, épp ellenkezőleg: nagyon mai, nagyon „csajos” és nagyon szerethető történet ez egy ezredfordulós nő mindennapjairól. [*Csirimójó*]

RÉVÉSZ EMESE